

GEDETINEERDEN IN VLAANDEREN

Wat geloven ze? Een spiegel voor de Oecumene.

Regelmatig krijg ik als gevangenis-aalmoezenier de vraag: ‘wat geloven die gedetineerden van jou nu eigenlijk?’ Vaak wordt het antwoord door mijn gesprekspartner al ingevuld, van: ‘niets, ze willen uit de cel’ tot aan ‘allemaal radicalen!’. De werkelijkheid is even complex als interessant, en vormt een spiegel voor wat in de wereld ‘buiten’ aan het gebeuren is. De gevangenis is de plek waar religieuze trends het eerst aan de oppervlakte komen, vooral als het gaat over de vragen rond omgang met levensbeschouwelijke diversiteit.

Mensen in detentie zijn relatief jong. De meeste gevangenen zijn mannelijk en bevinden zich in de categorie 18-35 jaar. Daarnaast heeft de gevangenis in Antwerpen een relatief grote vrouwenafdeling. Ook hier overheerst ‘jong’. Het is een internationaal gezelschap. Op een kleine oppervlakte komt zowat de gehele wereld samen. Qua levensbeschouwing hangt men zowat elke bekende godsdienst of levensbeschouwing aan. De grootste twee populaties zijn Moslim of beschouwen zich als behorend tot een Christelijk kerkgenootschap. Het percentage Christenen is aanzienlijk groter dan ‘buiten’.

Dit gegeven kan bevreemding wekken. Veel Christelijke gedetineerden zijn echter afkomstig uit gebieden, die veel minder gesecculariseerd (lijken) te zijn dan ons West-Europa. Gedetineerden hebben vaak ook buiten banden met een kerk of deze in ieder geval gehad. Maar ook West-Europeanen vinden de weg naar de aalmoezeniers.

Jongeren en levensbeschouwing

We treffen dus jonge, diverse en gemêleerde populatie aan, die op een zeer uiteenlopende manier tegen geloof en eredienst aankijken. De interessante vraag is dan ook: ‘Hoe precies dan?’ In de afgelopen jaren is er het nodige onderzoek gedaan naar de religieuze identiteitsvorming van

jongeren in de BENELUX. In die onderzoeken kwamen een aantal opmerkelijke karakterisering van die identiteit naar voren:

- Jongeren blijken veel minder beïnvloed te worden door ‘traditionele actoren’ in de overdracht van een gelovige identiteit, zoals scholen, kerkelijke autoriteiten (catechese bij pastoor of dominee) of jeugdwerkingen (bv. Scoutsgroepen). Veeleer halen zij de mosterd bij leeftijdsgenoten of sociale media als internetfora.
- De identiteit wordt hierdoor meer en meer gekenmerkt door een ‘patchwork’ vorm. Stukjes levensbeschouwing, die niet vanzelfsprekend samen gaan, worden als het ware aan elkaar geplakt. Men spreekt wel van ‘bricolage’.
- Jongeren spreken niet langer van ‘waarheden’ wat betreft het geloof. Belangrijker vinden ze ‘het proces’: welke weg moet ik gaan om goed te kunnen leven? Levensbeschouwing en geloof krijgen daardoor een vloeiender karakter dan vroeger. Wat nu voor de jongere belangrijk is, hoeft dat in een later stadium niet meer te zijn.
- De intensiteit van levensbeschouwelijk debat of gesprek is veel verminderd door deze verschuiving. Vaak vinden jongeren het veel moeilijker over hun levensbeschouwing te praten.

Het is duidelijk dat de kerken bij jongeren als *instutionele instellingen* moeilijk ingang vinden, omdat de structuur en taal van die kerken soms mijlenver verschillen.

En in de gevangenis?

De hierboven beschreven ontwikkelingen zijn vooral onderzocht onder West-Europese jongeren. Maar is het dan bij allochtone groepen echt anders? Het antwoord is even divers als ingewikkeld. Ik licht mijn antwoord toe aan de hand van een aantal recent door mij opgestelde ‘dienstlijsten’. Dit zijn lijsten die het team opstelt voor de bewaking om zo de juiste gedetineerden naar de erediensten te kunnen brengen. In de Ant-

werpse gevangenis zijn – wat betreft de Christelijke erediensten- drie mogelijkheden om naar een viering te gaan: 's zondags is er een RK eredienst, op gezette tijden een korte Russisch-orthodoxe viering op maandag en een gezamenlijke Protestantse en Anglicaanse eredienst op vrijdag, waar de voorgangers elkaar afwisselen. Veel gedetineerden wonen alle drie de soorten diensten bij. Dus is er een mix van vele achtergronden. Wie komen er zoal?

- Gedetineerden met een Afrikaanse achtergrond. Vaak hebben zij 'buiten' banden (gehad) met een RK of Protestantse kerk. Zij herkennen het Christelijk verhaal en de rituelen meestal met relatief gemak. Zij vormen in de erediensten een grote groep. Hun spiritualiteit vertaalt zich de grote aandacht voor het woord (zij vragen van de pastor een stevige preek) en de muziek. Ze zingen graag.
- De tweede groep in absolute aantallen is de groep Orthodoxen. Veelal uit Roemenië afkomstig hebben ze vanouds banden met de lokale kerken daar en herkennen hun spiritualiteit vooral in de liturgische zang en de omgang met iconen en ander liturgische voorwerpen.
- Maar is ook een groep Oost-Europeanen die zijn gemissionieerd door vooral evangelicale bewegingen. Denk hierbij aan Baptisten en de Advent kerk. Zij lijken qua spiritualiteit nog het meest op de Afrikanen.
- Vlamingen en Nederlanders. De meesten stevig gesecculariseerd. Religieus vaak samen met de ouders al vroeg 'afgehaakt'. Maar in de gevangenis staat men open voor een nieuwe kennismaking.
- En tot slot, wellicht vreemd voor de buitenstaanders: Moslims. Voor hen is de ervaring met de Christelijke liturgie en pastorale benadering totaal nieuw. Vaak komen ze uit nieuwsgierigheid eens kijken. Sommigen blijven 'hangen'. In ieder geval wordt door een aantal moslims de geestelijke bijstand van Christelijke aalmoezeniers gewaardeerd en meer gevraagd dan men op grond van de media buiten zou denken.

Een sterke identiteit?

Op het eerste gezicht lijkt het erop. Aalmoezeniers ontmoeten mensen die bekend zijn met het geloof. Ze hebben een zekere kennis van de Bijbel en weten de weg in de liturgie, voor zover ze tot de Westerse vormen van eredienst behoren. Voor Orthodoxen ligt 'onze' manier van vieren wat verder van hun beleving weg. Maar ook dat is na enkele vieren wel verholpen. Schijn bedriegt echter.

Ook bij gedetineerden van niet- West-Europese afkomst is de inhoud van het geloof meer *fragmentarisch* dan uit de eerste indrukken blijkt. Ook de gedetineerde gelooft in stukjes en brokjes en stelt zich minder de vraag naar 'inhoud' of 'waarheid'. Moslims lijken hierop enigszins een uitzondering. Christelijke gedetineerde jongeren stellen zich vooral de vraag: 'hoe kan ik als mens goed leven?' Het –kerkelijke– antwoord op de vraag doet er minder toe, de vraag naar een authentiek levensproces des te meer. Ook het fenomeen '*bricolage*' is bij gedetineerden goed bekend. Als tekenend voorbeeld: na een preek over de Vastentijd kregen we als pastoraal team vooral de vraag hoe die Vasten vorm te geven. Want de enige vasten die ze goed kennen, was de Ramadan. Moest het dan ook zo? Praxis wordt eerder opgepakt dan de inhoudelijke achtergrond van de Vasten en bovendien met gemak gerelateerd aan een andere levensbeschouwing. Een groot *verschil* is echter het gemak, waarmee je met elkaar kunt praten over je geloof. Met de meeste West-Europeanen is dat lastiger.

Wat te doen?

De Nederlandse aalmoezenier Theo van Dun heeft de levensbeschouwelijke identiteit van gedetineerden wel eens beschreven als die van een *catechumeen*. Hierbij wees hij naar die groep mensen die in de Vroege Kerk werden gerekend tot de mensen op de drempel van de Kerk. Ze waren nog niet gedoopt en moesten nog een leerproces door om volledig bij de gemeente te kunnen horen. En leren doe je door de stukjes en

brokjes van al aanwezige kennis te verbinden met nieuwe inzichten. Zo wordt niet alleen kennis vermeerderd, maar ook in een (bezield) verband gebracht. Een aalmoezenier heeft tot taak zijn (nieuwe) catechumenen daarbij te helpen, maar evenzeer daar zelf ook van te leren. We gaan samen met elkaar op weg.

In Antwerpen hebben we die taak oecumenisch aangepakt. Naast –eigen- erediensten (met catechetische inslag) organiseren we ook ‘Bijbelavonden’, waar iedereen vrij mag deelnemen en meepraten middels de door ons aangeboden ‘leerstof’. Veel antwoorden geven ook de pastores veel te denken.

In de gevangenis wordt er dus druk gepraat, gedetineerden onderling, maar ook met het pastorale team. Dat is een goede zaak. Een gefragmentariseerde wereld kan heel chaotisch, bedreigend en eenzaam zijn. Dit raakt nog versterkt in de onveilige sfeer van een gevangenis. Daarom werken er aalmoezeniers en consultants in de gevangenis, juist om al die onduidelijke stukjes en brokjes in een bezield verband te proberen brengen. Zouden we daar ‘buiten’ ook niet eens aan gaan beginnen met onze jonge mensen?

